

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.80>

УДК 334.7: 338.2

В. П. Якобчук,

к. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2147-7994>

Є. В. Зубрицький,

аспірант, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1610-0970>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

V. Yakobchuk,

PhD in Economics, Professor, Head of the Department of Economic Theory,

Intellectual Property and Public Administration,

Polissia National University

Y. Zubrytskyi,

Postgraduate student, Polissia National University

INNOVATIVE APPROACHES TO ENTREPRENEURSHIP MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ECONOMIC RECOVERY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Досліджуються інноваційні підходи та інструменти управління, що сприяють стимулюванню підприємницької активності повоєнного відновлення територіальних громад, через створення механізмів сприяння розвитку бізнес-середовища, залучення інвестицій, впровадження публічно-приватного партнерства та кластерних систем для побудови фундаменту економічного відновлення. Аналізуються організаційно-правові, фінансово-економічні та соціальні механізми, які забезпечують стійкість та конкурентоспроможність підприємництва в економіці громад, підвищують рівень зайнятості населення в приватному секторі, сприяють зростанню ділової активності бізнесу. В дослідженні аналізуються актуальні питання управління підприємницькою діяльністю в умовах воєнної агресії росії в Україну. Особлива увага приділяється питанням співпраці влади та бізнесу, залученню інститутів громадянського суспільства, в напряду забезпечення сталості та конкурентоздатності територіальних- громад, розбудови інфраструктурної підтримки громадян та впровадження інновацій в умовах економічного відновлення. В роботі аналізуються успішні практики у територіальних громадах України та закордонного досвіду управління розвитком підприємництва.

The driving force behind the post-war recovery of Ukraine's territories is the development of entrepreneurship, which is becoming a particularly necessary tool for ensuring the economic stability of territorial communities. The military-political crisis and the government's imperfect business development policy have caused a number of factors that have led to underutilization of the potential of entrepreneurship and have become a deterrent to economic growth and economic recovery of territorial communities. Effective entrepreneurship also contributes to supporting social transformation in communities, ensuring access to and improving the quality and range of sustainable products and services at the local level, promoting environmental protection, etc.

The focus of entrepreneurship on sustainable development contributes to the achievement of strategic goals of maintaining the competitiveness and vitality of territorial communities, provides solutions to social problems, prevents environmental degradation, etc. However, the sustainable development agenda can also affect entrepreneurship by encouraging businesses to use environmentally friendly, low-waste technologies and preserve resource potential for future projects. Thus, in the face of uncertainty, entrepreneurship development remains a key driver of economic growth and welfare in local communities.

The work explores tools and approaches that help stimulate entrepreneurial activity in communities, in particular, creating a favorable business environment, attracting investment, implementing public-private partnerships and developing cluster systems to build the foundation for economic recovery. The organizational, legal, financial, economic, and social mechanisms that ensure the sustainability of community economic development, increase employment, and promote business activity are analyzed. The study analyzes topical issues of business management in the context of Russia's military aggression in Ukraine. Particular attention is paid to the issues of cooperation between the government, business, and civil society institutions to ensure the sustainability and competitiveness of territorial communities, build infrastructure support for citizens, and introduce innovations in the context of economic recovery. The paper analyzes successful practices in territorial communities of Ukraine and foreign experience in managing entrepreneurship development.

Ключові слова: підприємництво, інновації, управління, механізми, влада, сталість, розвиток, економічне відновлення, територіальна громада.

Keywords: entrepreneurship, management, mechanisms, power, sustainability, development, economic recovery, territorial community.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У процесі

децентралізації, громади значно розширили повноваження та укріпили ресурсний потенціал для стимулювання місцевої економіки та розвитку підприємництва, але воєнно-політична криза, яка ускладнила умови підвищення ефективного використання можливостей бізнесу потребують розробки та впровадження дієвих та інноваційних механізмів управління. Крім того, на рівні територіальних громад, актуалізувались проблеми недостатньої підтримки малого та середнього бізнесу, відсутності послідовності в стратегічному плануванні підприємницької діяльності та обмеженості доступу до інвестицій і сучасних технологій, що гальмує економічне відновлення приватного сектору громад. Дослідження даної теми спрямоване на вирішення цих проблем шляхом формування системного підходу до управління підприємництвом на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в сфері аналізу інноваційних підходів до управління підприємництвом, в контексті повоєнного відновлення територіальних громад України, акцентовані на необхідності цифровізації, переходу до смарт-спеціалізації та посиленні використання проєктного менеджменту у підприємницькій діяльності. Дослідники вважають, що впровадження цифрових технологій у процеси управління місцевим бізнесом сприяє підвищенню його ефективності та прозорості, розвитку "розумних технологій" виробництва, формуванню платформ для участі громадськості та розвитку систем моніторингу, що дозволяє оптимізувати управлінські процеси та залучити всіх стейкхолдерів до прийняття рішень [13,14].

Серед дослідників, що аналізують проблеми управління підприємництвом слід виділити таких вчених, як: А. П. Альгін, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, А.П. Минка, О. Моргенштейн, Ф. Найт, Дж. Нейман, Б. А. Райзбер. У розвиток прикладних концепцій формування організаційно-правових механізмів розвитку підприємництва значний внесок зробили Дж. Бароне-Адезі, Т. Боллерслев, К. Гіаннопоулос, М. В. Грачова, Г. Гуптон, Р. Енгль, П. Зангарі, В. Е. Кузнєцов, М. А. Рогов. В теоріях, які

аналізують управління розвитком підприємництва, представлено різні підходи до розуміння процесів, що впливають на формування і розвиток підприємницької діяльності. Вони допомагають пояснити, чому і як люди стають підприємцями, які фактори сприяють успіху бізнесу, а також як розвиваються підприємницькі екосистеми [6,7,8,9,10,11,12].

В умовах подолання воєнних викликів, науковці виділяють актуальність проєктного підходу в управлінні бізнесом, який стає важливим інструментом стратегічного розвитку громад, дозволяє оптимально використовувати обмежені ресурси, залучати мешканців та бізнес до спільного прийняття рішень, а також підвищувати шанси на отримання грантового фінансування від міжнародних організацій. Також, дослідники вважають, що інноваційне підприємництво виступає ключовим елементом стратегічного управління відновленням громад, креативних індустрій, біоекономіки та інших секторів з високою доданою вартістю. Це сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності бізнесу, підтримує інноваційні процеси на державному та регіональному рівнях, а також забезпечення ефективної взаємодії між наукою, бізнесом та владою. До таких висновків прийшли українські автори, Мельник Л. Г., Боровик О. І., Семенова Т. П., Андрійчук О. С., Шевченко М. В., Гриценко О. В., Кравченко І. П., Бойко В. А., Галушак О. С., Мазуренко І. В. та інші [1,2,3,4,5].

Формування цілей статті. Основною метою дослідження є розробка нових теоретичних та практичних підходів до вдосконалення механізмів управління розвитком підприємництва в територіальних громадах для забезпечення економічного відновлення, підвищення стійкості місцевої економіки та поліпшення рівня життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів розвитку підприємництва передбачає формування комплексу правових норм, інституційних інструментів, організаційних, фінансових та економічних

підходів, які забезпечать економічне відновлення економіки територіальних громад України. Основою функціонування цих механізмів є реалізація положень Господарського кодексу України, відповідно до якого, підприємництво — це самостійна, ініціативна діяльність фізичних або юридичних осіб, спрямована на виробництво товарів, надання послуг або виконання робіт з метою отримання прибутку [23].

В умовах війни, результативність підприємницької діяльності пов'язана з певними ризиками, пов'язаним з економічними кризами, воєнно-політичною та соціально-гуманітарною нестабільністю, що негативно впливає на результати діяльності. Тому, державі потрібно покращувати інструменти управління підприємницькою діяльністю, підвищувати мотивацію бізнесу, нарощувати його ініціативність та активність, сприяти готовності шукати нові можливості для розвитку, заохочувати освоєння нових ринків або впровадження інновацій. Особлива увага має бути приділена вдосконаленню організаційно-правових форм підприємництва, способам управління, а також посиленню соціальної відповідальності бізнесу.

Вибір організаційно-правової форми залежить від масштабів бізнесу, рівня відповідальності, яку готовий прийняти на себе підприємець, і цілей підприємницької діяльності. Основні елементи організаційно-правового механізму включають правову базу, це закони та підзаконні акти, що регулюють підприємницьку діяльність (наприклад, цивільний кодекс, закон про підприємництво, податковий кодекс), також, нормативно-правові акти, що визначають порядок створення, реєстрації, функціонування та припинення діяльності підприємств, податковий та господарський кодекси [13].

Регулювання контрактних відносин, захист прав власності та інші аспекти правового забезпечення підприємницької діяльності визначаються організаційними структурами, до яких належать державні органи та інституції, що забезпечують підтримку підприємництва (міністерства,

агентства, місцеві органи влади), громадські об'єднання та асоціації підприємців, які виступають у ролі консультантів та лобістів інтересів бізнесу, фінансові установи та інвестиційні фонди, що надають фінансову підтримку підприємствам [12].

Важливими інструментами державної фінансової підтримки бізнесу є розвиток програм кредитування та субсидування, встановлення податкових пільг, передача в лізинг техніки і технологій, залучення зовнішніх інвестицій та інші стимули для розвитку малого і середнього підприємництва. Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення росії та посиленні кризових явищ в економіці територіальних громад, вагоме значення має розробка нових освітніх та консультаційних програм для підприємців, які навчатимуть створенню бізнесу, можливостям залучення фінансових ресурсів, бізнес-плануванню тощо.

На функціонування організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів управління розвитком підприємництва в територіальних громадах впливають фінансово-економічні умови, ринкова кон'юнктура та макроекономічні показники. З кожним роком все більше відчувається вплив глобальних економічних трендів і міжнародної торгівлі на місцевий бізнес, є значний ряд соціально-культурних аспектів, які визначають рівень підприємницької культури в суспільстві, готовність громадян до підприємницької діяльності, рівень освіти та підприємницьких навичок. Ці механізми управління забезпечують формування сприятливого середовища для розвитку підприємництва, знижують ризики та бар'єри на шляху ведення бізнесу, сприяють залученню інвестицій, створенню робочих місць, підвищенню економічної стабільності та економічному зростанню [11].

Для успішного розвитку підприємництва важливо, щоб механізми управління діяльністю підприємств в громадах були ефективними, гнучкими і здатними адаптуватись до змін в економічному, фінансовому, соціальному та правовому середовищі. Розвиток процесів децентралізації в ході адміністративної реформи та воєнна агресія росії в Україну докорінним

чином змінили середовище функціонування економічних суб'єктів, посиливши в ньому компонент невизначеності та створивши ряд проблем, пов'язаних із втратами очікуваних прибутків і зниженням конкурентоспроможності бізнесу. Це зумовило зростання зацікавленості в наукових дослідженнях, предметом яких є публічне управління ризиками підприємств. Перед державою, громадами та господарюючими суб'єктами стоїть завдання спільно ідентифікувати, оцінити і розробити ефективну концепцію публічного управління ризиками, що сприятиме інноваціям та посиленню соціальної відповідальності бізнесу перед громадянським суспільством.

Державні інститути відіграють ключову роль у підтримці та стимулюванні підприємництва через створення відповідних інституційних структур, надання фінансових стимулів, а також через розробку і реалізацію програм підтримки малого і середнього бізнесу. Потрібна інституційна підтримка розвитку підприємництва, що значною мірою впливає на їх ефективність, вони повинні діяти в інтересах підприємців, сприяти розвитку ринкової інфраструктури та забезпечувати доступ до ресурсів. Організаційно-правовий механізм розвитку підприємництва повинен бути адаптивним до змін в економічних умовах, як на національному, так і на глобальному рівнях. Це дозволить бізнесу ефективно реагувати на виклики і використовувати нові можливості.

При переході до економічного відновлення громад, підприємництво не повинно залишитись у управлінському вакуумі, регулятор має врахувати, що на нього впливають соціальні та психологічні фактори викликані війною, кризові явища тощо. Отже, формування нового підприємницького середовища вимагає розвитку підприємницької культури, освіти, підтримки нових ініціатив, а також популяризації підприємництва серед населення. Потрібен інноваційний розвиток, який є двигуном розвитку підприємництва, у цьому зв'язку, організаційно-правовий механізм повинен сприяти створенню умов для впровадження нових технологій, продуктів і послуг, що

забезпечить конкурентоспроможність бізнесу на внутрішньому і міжнародному ринках. Таким чином, формування ефективного організаційно-правового механізму розвитку підприємництва є багатогранним процесом, який вимагає взаємодії різних інституцій, адаптації до змін зовнішнього середовища і постійного вдосконалення правової бази. Це сприятиме стійкому економічному зростанню та розвитку суспільства в цілому.

Важливим завданням владних інститутів, при зміні обставин та соціально-економічних умов, які породжують нові виклики, з якими стикається бізнес на територіальному рівні, є чітке визначення пріоритетів економічного відновлення та побудова нових принципів організації та фінансування підприємницької діяльності. Це включає запровадження спрощених процедур реєстрації, ліцензування та оподаткування, щоб стимулювати економічну активність в умовах війни, сприяння залученню інвестиційних проектів, дешевих кредитів, якісних кадрів, доступної фінансової допомоги підприємцям. Також, необхідна реалізація спеціальних програм для підтримки малого і середнього бізнесу, який є основою економічної стійкості, одним із пріоритетів держави має бути захист критично важливої інфраструктури та підприємств, які забезпечують населення необхідними товарами та послугами, створення можливостей для збереження орієнтації бізнесу на реалізацію Цілей сталого розвитку [17]. Сьогодні, українські підприємства змушені змінювати свої постачальницькі ланцюги, через втрату доступу до сировини або ринків збуту, окупацію територій або знищення інфраструктури, багато підприємств переорієнтовуються на відновлення громад, реалізацію гуманітарних проектів, допомогу ЗСУ, виробництво нових товарів та послуг, що є важливими для оборонних потреб або виживання населення, наприклад, виробництво військової техніки, медикаментів або товарів першої необхідності, рис.1 [18].

**Рис.1. Напрями диверсифікації діяльності бізнесу
у період воєнного стану [18]**

Також, для розвитку бізнесу в територіальних громадах, важливою є підтримка міжнародних організацій, які можуть надавати технічну, фінансову та гуманітарну допомогу для відновлення підприємницької діяльності, залучення інститутів громадянського суспільства до консультаційної, правової та матеріальної допомоги бізнесу в умовах війни. Війна часто змушує підприємців бути більш адаптивними, шукати нові можливості та шляхи для збереження бізнесу, вона посилює соціальну відповідальність підприємців, у контексті підтримки армії та допомоги постраждалому населенню громад [19]. Тому, на територіальному рівні, необхідно створити сприятливі умови для інвесторів, відновлення малого та середнього бізнесу, а також залучення міжнародної допомоги для економічного відродження. Для цього, організаційно-правовий механізм державної підтримки розвитку підприємництва повинен бути гнучким, здатним швидко адаптуватися до нових викликів у забезпеченні стабільності бізнес-середовища, з наявністю ефективних заходів захисту критично важливих галузей і стимулювання економічної активності. Важливо, також розробляти стратегії економічного відновлення, після завершення

військового конфлікту, щоб забезпечити стійке економічне зростання та стали розвиток у довгостроковій перспективі [17].

Підприємства, які орієнтовані на сталий розвиток, поєднують бізнес-діяльність із соціальною місією, спрямованою на служіння вразливим верствам населення, допомагають суспільству трансформуватися. Шукаючи інноваційні рішення, соціальні підприємці досягають масштабного соціального впливу, тому сучасна підприємницька орієнтація має бути спрямована на збільшення інновацій на ринку соціально значимих продуктів, на впровадження дещо ризикованих видів соціального підприємства, на пропозицію "проактивних" інновацій, на випередження конкурентів для створення бази економічного відновлення територіальних громад. Така підприємницька орієнтація має передбачати проактивність, інноваційність та схильність до ризику, що позитивно вплине на результативність діяльності економіки територій.

Навіть в умовах війни, сталий розвиток має охоплювати пріоритетні соціальні, екологічні та економічні аспекти функціонування підприємництва, які збалансують розвиток територіальних громад. Це пов'язане з тим, що концепція сталого розвитку описується науковцями, як збереження "критично важливого природного капіталу недоторканим для передачі майбутнім поколінням", беручи до уваги, що природні ресурси не можуть бути замінені економічними ресурсами. Наприклад, ліси можуть бути джерелом сировини для бізнесу, але водночас вони є єдиним незамінним джерелом кисню та біорізноманіття [18].

Стале економічне відновлення громад має стати важливою концепцією для бізнесу та політиків усіх рівнів, що буде сприяти соціально-економічному прогресу у вирішенні нагальних екологічних проблем, таких як деградація екосистем, зміна клімату тощо. Хоча "сталий розвиток - це плюралістична концепція", загалом вона зосереджена на потрійному підсумку, який передбачає, що економічне зростання, процвітання суспільства та захист довкілля можуть бути досягнуті одночасно. З огляду на

це, підприємництво є важливим рушієм у процесі трансформації до сталих продуктів та послуг і розглядається як універсальне рішення для багатьох соціальних та екологічних проблем. На ефективність підприємницької діяльності суттєво впливає характер ринкових імпульсів, відомий в літературі як дилема ув'язненого. З одного боку, вони зацікавлені в отриманні максимально високих прибутків при мінімізації власних витрат, а з іншого, як пересічні громадяни, У цьому контексті підприємці стикаються з розбіжностями між індивідуальною винагородою та колективними цілями задля досягнення сталого розвитку [14].

Ключовим фактором для розвитку підприємництва в умовах економічного відновлення територіальних громад є інновації, що представляють собою безперервну, систематичну діяльність, яка фокусується на всій організації, включаючи її організаційні форми та методи. Інновації впливають на здатність організації підтримувати свої конкурентні переваги і допомагають їй краще реагувати на швидкі та раптові Визнання підприємництва як способу вирішення проблем деградації довкілля та соціальної нерівності призвело до появи нового типу підприємницької діяльності, а саме сталого підприємництва [4].

Отже, бізнес територіальних громад, відіграє вирішальну роль у нинішньому економічному сценарії відновлення, оскільки на нього покладаються завдання підвищення економічного добробуту, відновлення інфраструктури, створення робочих місць та інших цілей сталого розвитку. Для країни, що знаходиться в стані війни, завданням підприємництва має стати забезпечення економічного зростання, досягнення екологічних цілей та покращенню соціального становища територіальних громад. Великі втрати інфраструктури територіальних громад, негативні зміни логістичних ланцюгів, скорочення ринків збуту та обмеження доступу до фінансових ресурсів, вимагають від органів влади підійти критично до оцінки існуючих інструментів прийняття рішень.

Більш широко мають застосовуватись фінансові інструменти, програми пільгового кредитування, прикладом є «Доступні кредити 5-7-9%», грантові ініціативи, відтермінування податкових зобов'язань тощо. Має бути спрощення регуляторних процедур, зменшення податкового тиску, надання пільг для релокованих підприємств. Невизначеність заставляє владу більше застосовувати інформаційно-консультаційну підтримку: створювати платформи для поширення інформації про можливості релокації, розширювати фінансування та юридичну допомогу тощо. Завдяки державним ініціативам з релокації підприємств до безпечніших регіонів, вдасться зберегти частину виробничих потужностей бізнесу, реалізувати потрібні програми, які поєднують фінансову, логістичну та організаційну допомогу для адаптації до нових умов. Створення цифрових платформ, електронних сервісів в територіальних громадах сприятиме покращенню ділової активності, в умовах війни онлайн-рішення допомагають підприємцям адаптуватись. Разом з тим, є високі ризики для інвесторів, присутня перенасиченість адміністративного навантаження у процесі релокації, відбувається зниження купівельної спроможності населення [1].

Має посилитись розробка стратегій управління ризиками підприємств, впровадження інструментів посилення фінансової стійкості, розширюватись база для диверсифікації для особливо вразливого до кризових ситуацій бізнесу, зокрема малих та середніх підприємств, сімейних фірм. Разом з тим, лише лібералізоване бізнес-середовище призводить до покращення ринкової кон'юнктури і є інструментом для розвитку підприємницької діяльності. Таким чином, формальне підприємництво заохочується кількома факторами, такими як якісні економічні та політичні інститути, ефективне регулювання економіки, а також чітко визначені права власності та надійні закони, при яких якість управління суттєво впливає на підприємницьку діяльність та покращення умов заохочення людей реєструвати свій бізнес.

Громади з нестабільною економікою мають бути зацікавлені у стартапах та молодих фірмах, оскільки вони є потенційними рушіями

економічного зростання та структурних перетворень, тому політики повинні мати чітку науково обґрунтовану платформу для розробки політики та програм економічного відновлення. Постійні зміни споживчого попиту та скорочення життєвого циклу продукції зазнають впливу через воєнні дії, а проривні інновації та підприємництво, на основі проривних інновацій, стають стратегічними засобами для досягнення сталого зростання та конкурентоспроможності бізнесу. Сьогодні існують відмінності не лише між територіальними громадами, з точки зору їх економічного розвитку, законодавства, освіти, демографічних умов, доступу до фінансів, технологічного прогресу та інноваційності. Крім того, ставлення до підприємництва може бути різним, що впливає на підприємницьку мотивацію [2].

Вплив підприємництва на стійкість і вплив сталого розвитку на підприємництво, цей зв'язок може включати більше змінних, які необхідно вивчити, оскільки стійке підприємництво є складним процесом. З цієї причини це дослідження має бути розширено майбутніми дослідженнями для вивчення інших факторів, включаючи поведінкові аспекти підприємців, культурний контекст і контекст країни, підприємницькі наміри та усвідомлення сталого розвитку, що впливає на кореляцію між стійким розвитком і підприємництвом [2].

Ефективне управління розвитком підприємництва вимагає активної співпраці між органами місцевого самоврядування, приватними структурами, наукою, громадськими організаціями та міжнародними донорами. Така взаємодія дозволяє враховувати інтереси всіх сторін, сприяє більш раціональному використанню ресурсів і підвищує довіру до місцевої влади. Удосконалення фінансово-економічних механізмів управління передбачає активізацію розробки місцевих програм мікрокредитування, створення інвестиційних фондів, залучення грантів від міжнародних організацій. Потрібно спростити умови для відкриття та ведення бізнесу, зменшити

бюрократичні бар'єри, запровадити прозорі процедури проведення тендерів, публічних закупівель та інших форм взаємодії [5].

Висновки. Отже, проведений аналіз підтверджує зростаючий інтерес науковців та практиків до взаємозв'язку між управлінням підприємництвом, відновленням економіки та сталим розвитком на рівні територіальних громад. Наше дослідження орієнтоване на визначення пріоритетних напрямів побудови механізму управління партнерством між владою, бізнесом та громадянським суспільством для економічного відновлення та розвитку територіальних громадах України. На нашу думку, організаційно-правові та фінансові інструменти управління розвитком підприємництва, в умовах економічного відновлення територіальних громад, мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможного бізнесу, для цього органи влади мають забезпечити стійкість та ефективність діяльності підприємницьких структур. Важливо, щоб державна політика та місцеві ініціативи були скоординовані та комплексно спрямовані на підтримку підприємництва, що є основою економічного зростання та соціального розвитку громад.

Література

1. Мельник Л. Г., Боровик О. І. Цифрова трансформація в управлінні територіальними громадами // Економіка і суспільство. 2024. № 3. С. 45–52.
2. Семенова Т. П., Андрійчук О. С. Смарт-спеціалізація як основа сталого розвитку регіонів // Цифрова економіка: виклики та перспективи. 2024. № 1. С. 18–25.
3. Шевченко М. В., Гриценко О. В. Проектний підхід у стратегічному плануванні повоєнного відновлення громад // Економіка і суспільство. 2024. № 5. С. 67–74.
4. Кравченко І. П., Бойко В. А. Інноваційне підприємництво як рушійна сила регіонального розвитку // Науковий вісник Хмельницького національного університету. 2024. № 2. С. 89–96.

5. Галушак О. С., Мазуренко І. В. Інтеграція науки, бізнесу та влади у процесах інноваційного управління // Економіка і суспільство. 2024. № 4. С. 101–108.
6. Бароне-Адезі Дж. "Аналіз ризиків у підприємництві: сучасні підходи." Журнал економічних досліджень, 2021, №3, с. 45–57.
7. Боллерслев Т. "Моделювання волатильності у малому бізнесі." Економіка та підприємництво, 2019, №2, с. 89–105.
8. Гіаннопулос К. "Інноваційні підходи до управління підприємствами." Міжнародний журнал підприємництва, 2020, т. 25, №4, с. 123–137.
9. Грачова М. В. "Фінансовий менеджмент у малому та середньому бізнесі." Проблеми підприємництва, 2022, №6, с. 78–91.
10. Гуптон Г. "Методи оцінки кредитних ризиків для підприємців." Фінанси і кредит, 2021, №5, с. 33–47.
11. Енгль Р. "Економічна ефективність підприємницької діяльності." Журнал економічної теорії, 2020, №7, с. 56–68.
12. Зангарі П. "Стратегії розвитку підприємництва у кризовий період." Економіка регіонів, 2022, т. 18, №3, с. 95–109.
13. Кузнєцов В. Е. "Підприємницька діяльність у сучасній економіці: виклики та можливості." Бізнес і економіка, 2021, №4, с. 101–115.
14. Рогов М. А. "Маркетингові стратегії для малого бізнесу." Маркетинг і логістика, 2020, №6, с. 47–63.
15. Програма розвитку ООН в Україні, "Можливості для сталого розвитку громад в умовах повоєнного відновлення", 2023. (<https://www.ua.undp.org/>).
16. Центр економічної стратегії, "Роль підприємництва у відновленні України після війни", 2022. (<https://ces.org.ua/>).
17. Аналітичні звіти від Кабінету Міністрів України: <https://www.kmu.gov.ua/>

18. Сайт громадських ініціатив для підтримки бізнесу:
<https://platforma.diia.gov.ua/>

19. Ресурси Європейського банку реконструкції та розвитку щодо відновлення громад: <https://www.ebrd.com/>

20. Господарський кодекс України, офіційни веб-сайт Верховної Ради України: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>.

References

1. Melnyk, L.H. and Borovyk, O.I. (2024), “Digital transformation in the management of territorial communities”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 3, pp. 45–52.

2. Semenova, T.P. and Andriichuk, O.S. (2024), “Smart specialization as the basis for sustainable regional development”, *Tsyfrova ekonomika: vyklyky ta perspektyvy*, vol. 1, pp. 18–25.

3. Shevchenko, M.V. and Hrytsenko, O.V. (2024), “Project approach in strategic planning for post-war community recovery”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 5, pp. 67–74.

4. Kravchenko, I.P. and Boiko, V.A. (2024), “Innovative entrepreneurship as a driving force for regional development”, *Naukovyi visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2, pp. 89–96.

5. Halushchak, O.S. and Mazurenko, I.V. (2024), “Integration of science, business, and government in innovation management processes”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 4, pp. 101–108.

6. Barone-Adesi, J. (2021), “Risk analysis in entrepreneurship: modern approaches”, *Zhurnal ekonomichnykh doslidzhen*, vol. 3, pp. 45–57.

7. Bollerslev, T. (2019), “Modeling volatility in small business”, *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 2, pp. 89–105.

8. Giannopoulos, K. (2020), “Innovative approaches to enterprise management”, *International Journal of Entrepreneurship*, vol. 25, vol. 4, pp. 123–137.

9. Hrachova, M.V. (2022), “Financial management in small and medium-sized businesses”, *Problemy pidpriemnytstva*, vol. 6, pp. 78–91.
10. Gupton, G. (2021), “Methods of assessing credit risks for entrepreneurs”, *Finansy i kredyt*, vol. 5, pp. 33–47.
11. Engle, R. (2020), “Economic efficiency of entrepreneurial activity”, *Zhurnal ekonomichnoi teorii*, vol. 7, pp. 56–68.
12. Zangari, P. (2022), “Entrepreneurship development strategies during crisis periods”, *Ekonomika rehioniv*, vol. 18, vol. 3, pp. 95–109.
13. Kuznetsov, V.E. (2021), “Entrepreneurial activity in the modern economy: challenges and opportunities”, *Biznes i ekonomika*, vol. 4, pp. 101–115.
14. Rohov, M.A. (2020), “Marketing strategies for small businesses”, *Marketynh i lohistyka*, vol. 6, pp. 47–63.
15. United Nations Development Programme in Ukraine (2023), “Opportunities for sustainable community development in the context of post-war recovery”, available at: <https://www.ua.undp.org/> (Accessed 29 Jan 2025).
16. Centre for Economic Strategy (2022), “The role of entrepreneurship in Ukraine’s post-war recovery”, available at: <https://ces.org.ua/> (Accessed 29 Jan 2025).
17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), “Analytical Reports”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/> (Accessed 29 Jan 2025).
18. Public initiatives platform for business support (2025), available at: <https://platforma.diia.gov.ua/> (Accessed 29 Jan 2025).
19. European Bank for Reconstruction and Development (2025), “Community recovery resources”, available at: <https://www.ebrd.com/> (Accessed 29 Jan 2025).
20. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), “The Commercial Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (Accessed 29 Jan 2025).

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025 р.